

GOLGOTHA IN DE DUINEN

Begraafplaats St. Bavo in Noordwijkerhout, 2022. Foto Miek Smilde

In Noordwijkerhout, achter het terrein waar het psychiatrische ziekenhuis Sint Bavo was gevestigd, ligt nog altijd de gestichts-begraafplaats. Honderden patiënten vonden hier tussen 1914 en 2014 hun laatste rustplaats. Velen werden naamloos begraven in de ongewijde grond naast het kerkhof. Recent is de begraafplaats evenwel opgeknapt, alleen de beelden van de Calvarieberg moeten nog gerestaureerd worden. Maar de step van Adriaan is er echt niet meer...

Hij heette Lodewijk Franciscus Lelie, maar iedereen kende hem als broeder Désiré. Zijn nalatenschap bestaat uit enkele tientallen glasnegatieven die in het archief van de Broeders van Liefde in Eindhoven liggen. Deze van oorsprong Belgische congregatie stichtte in 1914 Sint Bavo, de eerste katholieke psychiatrische instelling boven de rivieren, uitsluitend bedoeld voor mannen.

Broeder Désiré fotografeerde de bouw van het gesticht, de omringende Engelse en Franse tuin, de theaterzaal en de kapel, en alle katholieke feestdagen en vieringen. Dankzij zijn glasnegatieven hebben we nog altijd een goed beeld

van het rijke Roomse leven, dat voor de Tweede Wereldoorlog uitbundig werd gevierd. Bij die cultuur hoorde meer de schoonheid dan de lelijkheid. Foto's van de op hun bed vastgesnoerde, zichzelf bevuilende patiënten, propvolle slaapzalen zonder privacy of eindeloze gangen tussen de paviljoens die verveling en eenzaamheid symboliseren, zijn er niet. De schaduwkanten van het leven in een 'gesticht' als Sint Bavo zijn op de foto's van broeder Désiré niet belicht. Ook de foto's van de begraafplaats bij 't Hoogt, met het kruisbeeld van Christus op de Calvarieberg, zijn prachtig, als lag Golgotha even niet in de buurt van Jeruzalem, maar in Noordwijkerhout.

Verwaarlozing en verval

Honderd jaar later is de beeldenpartij op de Calvarieberg bij 't Hoogt ernstig beschadigd. Jezus hangt scheef aan het kruis, zijn armen en benen zijn afgehakt. Ook de handen van de rouwende Maria zijn vernield. Vandalisme uit verveling, oordeelt de projectontwikkelaar die het voormalige gestichtsterrein in 2017 kocht van de erfopvolgers van Sint Bavo, de zorgorganisaties Parnassia en GGZ Rivierduinen.

Al ruim twintig jaar eerder, halverwege de jaren negentig, was duidelijk dat Sint Bavo als psychiatrische kliniek voor chronische patiënten zijn langste tijd had gehad. Paviljoen na paviljoen werd gesloten, wat leidde tot verwaarlozing van het terrein en de begraafplaats. Nadat de laatste patiënten in 2014 de kliniek aan de Langeveldeweg hadden verlaten, zette het verval door. Ramen van het

De Begraafplaats St. Bavo op een foto gemaakt door broeder Désiré.

als monument bestempelde hoofdgebouw van de instelling werden ingegooid, graffiti sierde de muren, in de dakgoot groeiden bomen. Grafstenen en beelden van de gekruisigde Jezus en rouwende heiligen werden geschonden. Hoewel was afgesproken dat bepaalde kenmerkende plekken op het terrein, zoals de tuinen, het zogeheten pesthuis en ook de begraafplaats, in ere zouden worden hersteld, wist de projectontwikkelaar extra schade niet te voorkomen. Pas in 2021 werden de beelden van de Calvarieberg opgeslagen om ze ooit, gerestaureerd, terug te plaatsen als eerbetoon aan hen die er begraven liggen.

De step van Adriaan

Honderden graven zijn het, gemarkeerd door kleine, betongrijze stenen met daarop een eenvoudig naamplaatje. Jarenlang waren de namen van de gestorven zielen niet meer te lezen, totdat een oud-medewerker van de Bavo op een dag in 2016 met een emmer, een harde borstel en wat groene zeep de begraafplaats opliep en ging poetsen. Een voor een gaf hij de doden hun namen terug.

De meeste graven liggen er nu verloren bij, maar om een enkel graf lijken nabestaanden zich toch nog te bekommeren. Bij sommige stenen liggen verse kerststukjes en zijn er bloemen geplant. Op het graf van Adriaan staat een staketsel van wat ooit een step was. Adriaan was een van de sterk gehospitaliseerde patiënten die vaak op een step door het dorp en over het terrein van de Bavo reed. Een verpleegkundige had hem plechtig beloofd dat zijn step op zijn graf zou komen te staan en dat zijn fietsbel niet gestolen zou worden. De step heeft er nog lang gestaan, half verteerd maar al snel zonder fietsbel.

Het graf van Adriaan in 2018. Collectie NoVaTo. Foto Sjaak Weijers

Toen broeder Désiré de begraafplaats in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw fotografeerde, zag het er allemaal veel troostrijker uit. Grote marmeren kruizen markeerden de graven van de broeders die in Noordwijkerhout hun laatste adem uitbliezen. Tot de jaren zeventig namen zij de verpleging van de patiënten voor hun rekening, daarbij slechts in beperkte mate geholpen door lekenverpleegkundigen.

In 1987 gaf de congregatie van de Broeders van Liefde te kennen dat zij de overleden broeders die op het kerkhof van Sint Bavo lagen, graag wilden overbrengen naar Eindhoven om hen daar te herbegraven. De burgemeester van Noordwijkerhout stemde in met het verzoek. Op 25 augustus 1987 werden 31 broeders bijgezet op het kerk-

De beschadigde beeldengroep op de Calvarieberg op de begraafplaats. Foto Miek Smilde

hof van Eckartdal, waar ze een eigen gedenksteen kregen. Een van hen was broeder Désiré. Op zijn bidprentje staat een engel met een schild met daarop de woorden Pax Aeterna, wat wil zeggen dat de mens, na het offer van de barmhartigheid, eeuwige rust, vrede, geluk en liefde in God wacht. Het offer van barmhartigheid bestaat uit, onder andere, de hongerigen spijzen, de dorstigen laven, de zieken bezoeken en de doden begraven.

Homoseksuelen en dementen

Een van de eerste broeders die in Noordwijkerhout werd begraven, stierf getuige zijn bidprentje in 1938. Op dat moment herbergde Sint Bavo ruim zevenhonderd patiënten. Veel van hen leden aan psychiatrische ziektebeelden als depressies en psychoses, maar er waren evenzoveel mannen die waren opgenomen, omdat ze aangeboren hersenletsel hadden, homoseksueel waren of gewoon arm. Begin jaren dertig bleek dat zich onder de nieuw opgenomen patiënten opvallend veel ouderen bevonden, niet zelden lijdend aan wat we nu dementie noemen. Vrijwel alle patiënten stierven in de inrichting en werden begraven aan de voet van de Calvarieberg. Zoals ze hadden geleefd, werden ze ook begraven: eenzaam. Het was volgens een oud-medewerker een trieste optocht, met de priester en het kruis voorop en een paar personeelsleden erachter.

De situatie in 2023: een nieuw hek, opgeknapte grafstenen, maar zonder de step van Adriaan, die links van de twee zwarte stenen rechtsachteraan heeft gestaan. Collectie NoVaTo. Foto Marco Steenbakkers

Patiënt A 2461

Een van de patiënten die geen graf kreeg op Sint Bavo, was de homoseksuele Joseph van Amerongen. Hij bloedde dood aan de voet van het Christusbeeld door de stigmata die hij zichzelf had toegebracht. Patiënten die zichzelf van het leven beroofden, werden naamloos begraven op de ongewijde akker naast de begraafplaats. Patiënt A 2461, volgens het jaarverslag van 1967 een 'euphore en enigszins clowneske schizofrene patiënt', die op dat moment al vijf jaar op Sint Bavo werd verpleegd en nooit eerder suïcidale gedachten had geuit, liep op een middag na het eten

plotseling snel van het terras naar boven en wierp zich 'met een duiksprong' op de terrasrand. Hij was op slag dood. De verpleegkundigen die zijn baar droegen, kregen die maand een tientje extra op hun salaris. Zijn graf bleef onbenoemd.

Miek Smilde

Miek Smilde schreef in opdracht van GGZ Rivierduinen het boek *Sint Bavo, 100 jaar psychiatrie in Noordwijkerhout* (2017). Voor meer informatie mieksmilde.nl.

VOORINTEKENING OP: WAARACHTIGE VERHALEN, DE HISTORIE VAN DE NIEUWE OOSTER

De Nieuwe Ooster in Amsterdam is de grootste, groenste en misschien wel mooiste begraafplaats van Nederland. Wie deze prachtige enclave met een grootte van 33 hectare bezoekt, kan dit alleen maar beamen. Meer dan 30.000 graven, duizend verschillende soorten bomen en negen monumentale gebouwen weerspiegelen hier de multiculturele samenleving van vandaag. De geschiedenis van Amsterdam is op elke vierkante meter te aanschouwen.

Op 1 mei 1894 werd de door de vermaarde tuinarchitect Leonard Anthony Springer ontworpen begraafplaats officieel geopend. Daarna stond de tijd allerm minst stil. Terreinuitbreidingen, sloop en nieuwbouw, de komst van een crematorium, een uitvaartmuseum en een rouwcentrum, veranderde uitvaartrituelen, het komt allemaal voorbij in dit boek. *Waarachtige verhalen* geeft een bijzondere inkijk in het reilen en zeilen van een vaak vergeten pijler van onze maatschappij. In deel 1 ligt het accent op de 130 jaar oude historie van De Nieuwe Ooster. Deel 2 gaat over opvallende gebeurtenissen, grafmonumenten van bekende en onbekende Amsterdammers, de oorlogsherdenkingen en de organisatie.

Het boek telt 264 pagina's, heeft een groot vierkant formaat, is gebonden, rijk geïllustreerd, full colour en luxe uitgevoerd. Auteur is Marie-Louise Meuris, oud-directeur (1997-2014).

Hoe bestellen?

U kunt voorintekenen via de website van uitgeverij Louise, uitgeverijlouse.nl. Intekenen is ook mogelijk door een mail te sturen naar: info@uitgeverijlouse.nl. Graag uw reactie vóór 1 november 2024.

Het boek kost € 39,50. Bestelt u via deze voorintekening, dan worden geen verzendkosten in rekening gebracht. Bestelde boeken worden z.s.m. na de presentatie (22 november 2024) bij u thuisbezorgd. Dit of persoonlijk of via een stevig pakket met de post.